



*Мультян О. В.,
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДАТКІВ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Формування в Україні ринкової економіки, здійснення соціально-економічних перетворень у суспільстві суттєво змінюють усі сфери діяльності, зокрема принципи фінансування освітянської галузі, пріоритети в роботі закладів освіти, їх правовідносини як з громадянином, так і державою. Усі ці процеси позначаються і на законодавчій базі.

Проблема правового регулювання видатків на вищу освіту раніше комплексно не досліджувалася. Вітчизняні юристи радянського періоду не приділяли уваги цій проблематиці, хоча інститут державних видатків вивчався ретельно. Таку ситуацію можна пояснити насамперед домінуванням в економіці країни державної форми власності на засоби виробництва.

Вчені-юристи досліджували правову природу видатків державного бюджету в цілому і окремих видатків на соціально-культурні потреби. Так, Л. К. Воронова розглянула правові основи видатків державного бюджету, Г. С. Сапаргалієв, Є. Б. Баянов і А. А. Таранов – правові основи розвитку народної освіти.

Для того щоб зрозуміти ефективність та прийнятність законодавчих актів щодо правового регулювання фінансової діяльності у галузі освіти, окреслення заходів, спрямованих на посилення ефективності їх дії, необхідно проаналізувати існуючі законодавчі норми та результат їх дії.

Стаття 53 Конституції України проголошує: доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закла-

дах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. При цьому громадянам надається право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Отже, державою гарантується певний обсяг фінансування вищої освіти вже не для всіх, а для певної кількості громадян.

В Україні, як і в інших країнах, існують стандарти обов'язкової освіти, і в межах цих стандартів освіта є безоплатною для громадян і забезпечена бюджетним фінансуванням. У нашій державі обов'язковою є загальна середня освіта. Стосовно інших видів освіти (дошкільної, середньої спеціальної, вищої), то в цих секторах освіти в умовах ринкової економіки діють ринкові засади. Тобто джерелами фінансування освіти водночас з державою можуть бути приватні особи, спонсори, благодійні організації тощо, тобто передбачається багатоканальне фінансування.

Законодавчий аспект проблеми фінансування освіти визначається базовим законом у сфері освіти – Законом України «Про освіту» [1]. У Законі визначено всі джерела фінансування освіти, які умовно можна розділити на дві групи:

- бюджетне фінансування;
- позабюджетне фінансування.

Ухвалені закони у галузі освіти, а саме: «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту» [1; 2; 3], встановлюють як загальні засади регулювання фінансової діяльності для відповідного виду освіти, так і особливості, пов'язані з таким видом, визначаючи джерела фінансування певного виду освіти та «правила гри» для освітянських закладів, зокрема й у фінансовій сфері.

У цілому законодавство України містить понад 70 законодавчих та нормативно-правових актів, у яких визначаються джерела фінансування всіх видів освіти та врегульовані ті чи інші фінансові аспекти діяльності навчальних закладів [4].

Згідно зі статтею 61 Закону України «Про освіту» [1], у Державному бюджеті України повинно передбачатися на освіту не менше 10% валового внутрішнього продукту, реально ця цифра хоча і зростає, але не так швидко, як хотілося б.

Протягом останніх років в Україні приділялася значна увага підвищенню рівня фінансування освіти. Аналіз динаміки бюджетного

фінансування освіти дозволяє зробити висновки про певне покращання ситуації, проте, незважаючи на те, що на сьогодні близько 20% видаткової частини бюджету спрямовуються на фінансування освіти, до виконання передбаченого положеннями Закону України «Про освіту» [1] фінансування освіти у розмірі, не меншому, ніж 10% валового внутрішнього продукту, ще досить далеко.

Так, у сфері освіти на сьогодні можна визначити такі проблеми: невідповідність якості освіти сучасним вимогам. Україна не представлена в жодному з основних міжнародних рейтингів найкращих університетів. Близько 20% роботодавців указують на невідповідність кваліфікації працівників займаній посаді. Україна є останньою у списку першої сотні країн за використання у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій; недостатня доступність освіти. У 2010 р. лише 57% дітей відвідували дошкільні заклади. Майже в 50% дитячих садків чисельність дітей перевищує кількість місць. 15,5% учнів у сільській місцевості проживають на відстані понад 3 км від школи. Транспортom з них забезпечені 91,5% (за програмою «Шкільний автобус» – 67,4%). Доступ до якісної освіти особам з особливими потребами залишається обмеженим. Надмірна кількість пілг при вступі до ВНЗ обмежує доступ до вищої освіти абітурієнтам з високим рівнем знань; неефективність механізму державного фінансування системи освіти. Незважаючи на збільшення бюджетних видатків на освіту (з 4,2% ВВП у 2000 р. до 7% ВВП у 2007 р., тоді як у розвинених країнах у середньому – 5% ВВП), ефективність використання цих коштів залишається вкрай низькою. Рівень забезпеченості загальноосвітніх шкіл сучасними засобами навчання (кабінети біології, фізики, хімії) становить 29,3% від потреби. Схожа ситуація у ПТУ й у ВНЗ. Основні статті видатків бюджету спрямовані не на підвищення якості освіти, а на виплати зарплати й комунальні платежі (понад 70% усього фінансування); наростання диспропорцій між підготовкою фахівців і попитом на них на ринку праці. ВНЗ при формуванні планів набору студентів виходять з міркувань збереження контингенту студентів і викладачів. У 2010 р. 46 тис. випускників ВНЗ і 27 тис. випускників ПТУ перебували на обліку в центрах зайнятості. Сьогодні ВНЗ перебувають у підпорядкуванні 27 центральних органів виконавчої влади, що суперечить світовій практиці [5, 6].

Президент України Віктор Янукович поставив завдання, щоб 2010–2011 навчальний рік став переломним у реформуванні освіти. На засіданні Громадської гуманітарної ради (ГГР) він зазначив: «У минулі роки

не була реалізована у повному обсязі жодна з освітніх реформ... виникає питання, чи зможемо ми в умовах фінансової скрути в державі модернізувати освіту.. Можу сказати, зокрема, представникам економічного блоку уряду, що пасивне очікування можливості стовідсоткового фінансування освіти є безперспективним. Його ніколи не буде вистачати» [7].

Як бачимо, існує потреба у розробленні нових підходів до формування ефективної моделі фінансування освіти в умовах обмеженості фінансових можливостей країни щодо фінансування сфери освіти.

Удосконалення фінансового забезпечення системи освіти потрібно здійснювати за такими напрямками:

– поступове збільшення асигнувань з бюджетів усіх рівнів на функціонування системи освіти з метою досягнення найближчими роками фінансування освіти на належному рівні;

– ефективне використання бюджетних коштів на основі вдосконалення наявного механізму фінансування освіти та запровадження постійного моніторингу їх використання;

– залучення позабюджетних джерел фінансування освіти, а саме коштів фізичних і юридичних осіб, шляхом запровадження на рівні законодавства стимулювальних заходів і створення умов для залучення додаткових коштів до цієї галузі. Проте це повинно відбуватися без зниження освітніх стандартів і розмірів бюджетного фінансування.

Список використаної літератури

1. Про освіту: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
2. Про професійно-технічну освіту: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
3. Про позашкільну освіту: закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 46. – Ст. 39.
4. Воронова Л. К. Фінансове право України: [підручник] / Воронова Л. К. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.
5. Про ліцензування, атестацію та акредитацію навчальних закладів: постанова КМУ: від 12.02.1996 р. № 200 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
6. Каленюк І. С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку / Каленюк І. С. – К.: Кадри, 2001. – 326 с.
7. Завдання 2010–2011 навчального року // Відомості РБК-Україна. – 2010. – Серпень.